

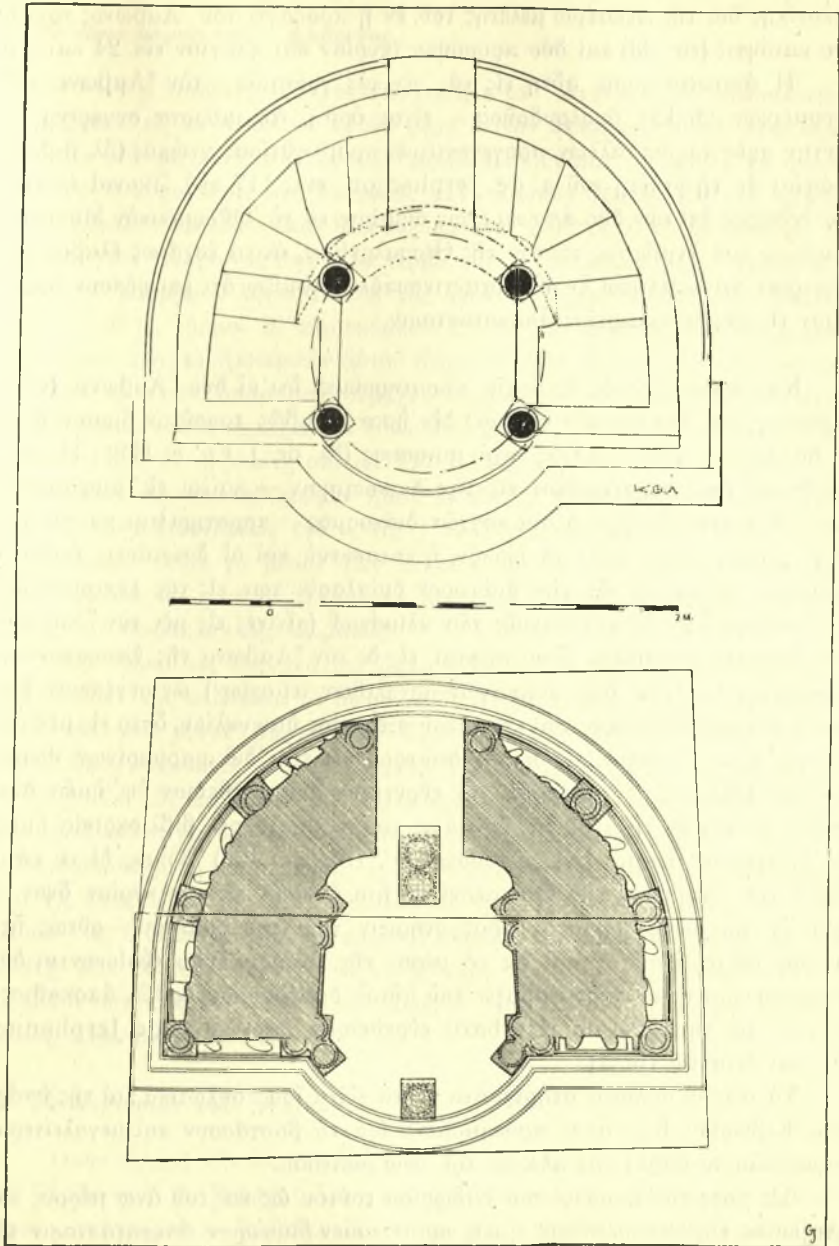
Ο ΑΜΒΩΝ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Ἐσχάτως ὁ σοφὸς μελετητὴς τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Καππαδοκίας πατὴρ G. de Jerphanion ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ ὑπὸ τῆς Παπικῆς Ἀκαδημίας ἐκδιδόμενῳ *Memorie della Pontificia Academia Romana di Archeologia* (Serie III, Vol. III, 1932, σ. 107 - 132) ἀξιόλογον πραγματείαν ὑπὸ τὸν τίτλον: *L'ambon de Salonique, l'Arc de Galère et l'ambon de Thèbes*. Ἀνάλυσιν ταύτης ἐδημοσίευσεν εἰς βιβλιοκρισίαν μου ἐν Ἐπετηρίδι τῆς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν τοῦ ἔτους 1932 (τόμ. Θ' σ. 465 κέ.), ἐπεφυλάχθη δὲ εἰς ἰδίαν μελέτην νὰ πραγματευθῶ περὶ τῆς κατ' ἐμὲ ὀρθοτέρας ἀποκαταστάσεως τοῦ Ἄμβωνος τῆς Θεσσαλονίκης, ἣν κυρίως ἐπιχειρεῖ ὁ συγγραφεὺς ἐν τῇ ἀνωτέρῳ λαμπρᾷ ἐργασίᾳ του.

Ὡς γνωστόν, ἐκ τοῦ περιφήμου Ἄμβωνος, τοῦ κοσμουμένου δι' ἀναγλύφων ἐντὸς κογχῶν παραστάσεων τῆς Θεοτόκου καὶ τῶν Μάγων ὡς καὶ ποικίλων καλῆς τέχνης διακοσμῆσεων ἐπὶ συμπαγοῦς μαρμάρου, διεσώθησαν δύο τμήματα μεταφερθέντα ἐκ Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Τούρκων τῷ 1900 εἰς Κων/πόλιν καὶ ἀποκείμενα σήμερον εἰς τὸ ἐκεῖ Ὀθωμανικὸν Μουσεῖον· ἡ βάσις δὲ τοῦ Ἄμβωνος τούτου ἀνευρέθη τῷ 1918 ὑπὸ Hébrard δι' ἀνασκαφῆς βορείως τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγ. Γεωργίου Θεσσ/νίκης (βλ. de Jerphanion, ἔ.ἀ. σ. 107 κέ., ἔνθα καὶ ἡ περὶ τοῦ Ἄμβωνος τούτου σχετικὴ βιβλιογραφία).

Μέχρι τοῦδε ἔχουν ἐπαρκῶς ἐξετασθῆ τὰ διακοσμοῦντα τὰ τμήματα τοῦ Ἄμβωνος τούτου θέματα, δὲν εἶχεν ὅμως ἐπιχειρηθῆ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν διασωθέντων τεμαχίων ἢ ἀποκατάστασις αὐτοῦ. Εἰς τὴν ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι τοῦ ἔτους 1929 δημοσιευθεῖσαν μελέτην μου περὶ τῶν ἀνασκαφῶν τῶν θεσσαλικῶν Θηβῶν, ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ἐξετάσεως τοῦ ὑπ' ἐμοῦ ἀνευρεθέντος καὶ ἀποκατασταθέντος Ἄμβωνος τῆς Βασιλικῆς Α., ἐσημείωσα ὅτι «ὁ ἄμβων οὗτος εἶναι ἐν κατόψει ὅμοιος πρὸς τὸν Ἄμβωνα τῆς Θεσσαλονίκης, πρὸς τὸν ὁποῖον δὲν ἀπέχει μεγάλως καὶ ὡς πρὸς τὴν συγκρότησιν τῶν μερῶν αὐτοῦ· ἡ διὰ οὐρανοῦ δὲ ἐπιστέγασις εἶναι τὸ πρῶτον αὐθεντικὸν ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν μνημείων δείγμα ἀρχαίου ἄμβωνος καὶ δύναται νὰ συμπληρώσῃ οὐ μόνον τὸν Ἄμβωνα τῆς Θεσσαλονίκης, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς ἄλλους παλαιοχριστιανικοὺς Ἄμβωνας, τῶν ὁποίων αἱ παραστάσεις περιορίζονται εἰς τὰ κάτω μόνον μέρη» (βλ. Ἀρχ. Ἐφημ. τοῦ ἔτους 1929, σ. 96).

Μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῶν ἀνασκαφῶν μου ὁ π. de Jerphanion ἔσχε τὴν εὐτυχῆ ἰδέαν νὰ προβῆ εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ Ἄμβωνος τῆς Θεσ-

Εἰκ. 1-2. Κάτοπις βάσεως καὶ ἄνω δαπέδου τοῦ Ἄμβωνος τῆς Θεσσαλονίκης.

σαλονίκης διὰ τῆς ἀνωτέρω μελέτης του, ἐν ἣ προσάγει τοῦ Ἄμβωνος τούτου δύο κατόψεις (εἰκ. 23) καὶ δύο προσόψεις (κυρίαν καὶ πλαγίαν εἰκ. 24 καὶ 25).

Ἡ ἀποκατάστασις αὕτη εἰς τὰς γενικὰς γραμμὰς — τὸν Ἄμβωνα τῶν Θεσσαλικῶν Θηβῶν ἀκολουθοῦσα — εἶναι ὀρθή, ἂν μάλιστα συγκρίνη τις ταύτην πρὸς τὰς ὑπ' ἄλλων προγενεστέρως προβληθείσας γνώμας (βλ. βιβλιογραφίαν ἐν τῇ μελέτῃ τοῦ π. de Jerphanion. σελ. 117 κέ.). Ἰκαναὶ ἐν τούτοις ἐνδείξεις ἐπὶ τῶν δύο ἀποκειμένων σήμερον εἰς τὸ Ὄθωμανικὸν Μουσεῖον τεμαχίων τοῦ Ἄμβωνος τούτου τῆς Θεσσαλονίκης, ἅτινα ἐσχάτως ἔλαβον τὴν εὐκαιρίαν νὰ μελετήσω ἐν Κωνσταντινουπόλει, νομίζω ὅτι ἐπιτρέπουν ὀρθότεραν εἰς τὰς λεπτομερείας ἀποκατάστασιν.

Καὶ πρῶτον εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς παρατηροῦμεν ὅτι οἱ δύο Ἄμβωνες (Θεσσαλονίκης καὶ Θεσσαλικῶν Θηβῶν) δὲν ἦσαν ἀκριβῶς τοσοῦτον ὅμοιοι, ὥστε νὰ δύναται νὰ γίνεταί λόγος περὶ μιμήσεως (βλ. de J. ἔ.ἀ. σ. 129). Ἡ αὐτὴ ἐλευθερία, ἣτις παρατηρεῖται εἰς τὴν διακόσμῃσιν — καίτοι εἰς ἀμφοτέρους τοὺς Ἄμβωνας ὑπάρχει ὁ διὰ κογχῶν διάκοσμος — παρατηρεῖται καὶ εἰς τὴν ὄλην μορφήν των, διότι τὸ ὕλικόν, ἢ κατασκευὴ καὶ αἱ διαστάσεις ἐκάστου Ἄμβωνος συντείνουν εἰς τὴν διάφορον διάπλασίν των εἰς τὰς λεπτομερείας. Ἡ διαφορὰ λ.χ. τῆς κατασκευῆς τῶν κλιμάκων (αἵτινες εἰς μὲν τὸν Ἄμβωνα τῶν Θεσσαλικῶν Θηβῶν εἶναι κτισταί, εἰς δὲ τὸν Ἄμβωνα τῆς Θεσσαλονίκης λαξεύονται ἐπὶ τῶν δύο συμπαγῶν μονολίθων τεμαχίων) ὡς συνέπειαν ἔχει τὴν διάφορον διάπλασιν τοῦ κεντρικοῦ ἐξέχοντος ἡμικυκλίου, ὅπερ εἰς μὲν τὸν πρῶτον εἶναι ἀνοικτὸν, εἰς δὲ τὸν δεύτερον κλείεται διὰ μαρμαρίνων θωρακίων μὲ λαξευτὰς κόγχας (πρβλ. τὴν εὐρύτερον ἀναπτυχθεῖσαν ὑφ' ἡμῶν διαφορὰν ταύτην ἐν τῇ περὶ τῆς ἐργασίας τοῦ π. de Jerph. βιβλιοκρισίᾳ ἡμῶν ἐν Ἐπετηρίδι Ἐταιρ. Βυζ. Σπουδῶν Θ', 1932, σ. 466). Ὅπως δὲ τὸ κάτω μέρος τοῦ Ἄμβωνος τῆς Θεσσαλονίκης ἦτο ἀνοικτὸν εἰς τὴν κυρίαν ὄψιν — ἔχον ἐν τῷ μέσῳ κιονίσκον πρὸς στήριξιν τοῦ ἄνω δαπέδου — οὕτως ἦτο ὁμοίως τοῦτο ἀνοικτὸν καὶ εἰς τὸ μέρος τῆς ἀνόδου, ἔνθα εὐρίσκονται δύο ἠνωμένοι κιονίσκοι πρὸς στήριξιν τοῦ αὐτοῦ δαπέδου, ὡς ὀρθῶς ἀποκαθιστᾷ τούτους εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Hérbard εὐρεθεῖσαν βάσιν ὁ π. de Jerphanion (βλ. καὶ ἐνταῦθα εἰκ. 1).

Τὰ ἰσχυρὰ μάλιστα στηρίγματα ταῦτα εἶναι ἴσως δηλωτικὰ καὶ τῆς ὑπάρξεως Κιβωρίου, ἣτοι ἦσαν προωρισμένα διὰ νὰ βαστάσουν καὶ μεγαλείτερον βάρος ἀπὸ τὸ βάρος τῆς πλακῶς τοῦ ἄνω δαπέδου.

Ὡς πρὸς τὴν μορφήν τοῦ Κιβωρίου τούτου ὡς καὶ τοῦ ἄνω μέρους τοῦ Ἄμβωνος τῆς Θεσσαλονίκης ἡμεῖς προτείνομεν διάφορον ἀποκατάστασιν τῆς ἐπιχειρηθείσης ὑπὸ τοῦ π. de J., ὅστις, φαίνεται, δὲν ἐξήτασεν ὁ ἴδιος τὰ τεμάχια τοῦ Ἄμβωνος τούτου, ἀλλὰ γνωρίζει ταῦτα μόνον ἐκ τῶν πολλακίς δημοσιευθεισῶν εἰκόνων.

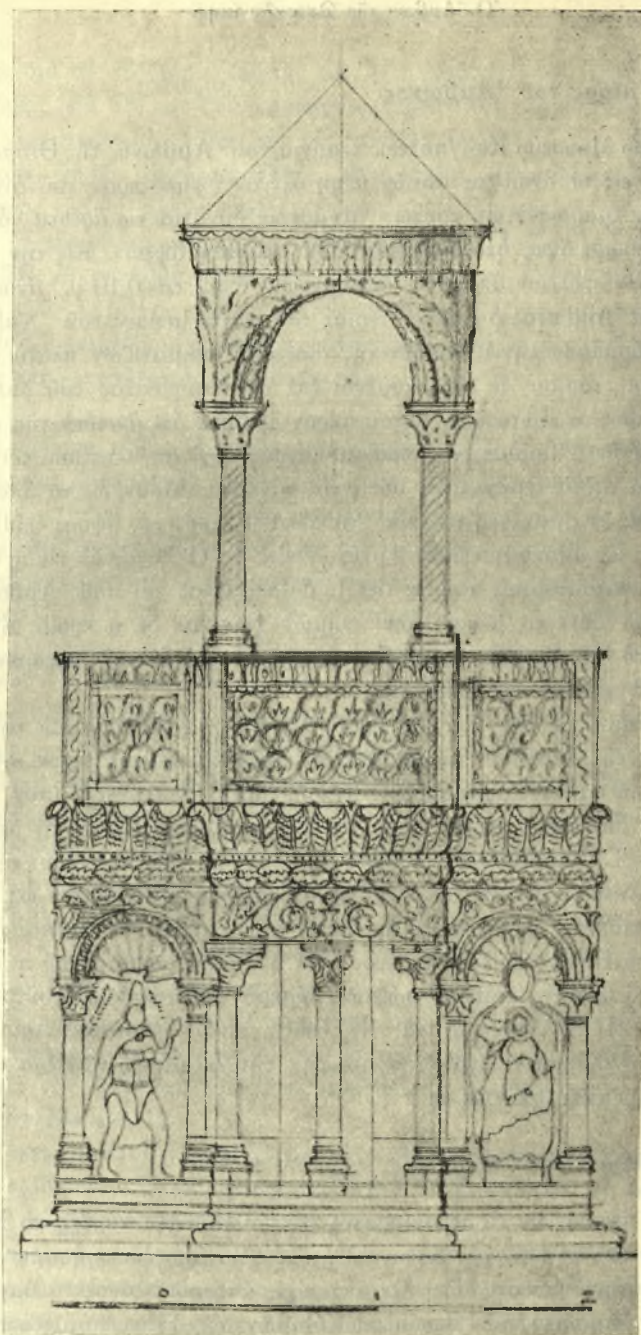
1. Τὸ ἄνω μέρος τοῦ Ἄμβωνος.

Τὰ ἐν τῷ Μουσεῖῳ Κων/πόλεως τεμάχια τοῦ Ἄμβωνος τῆς Θεσσαλονίκης διασφύζονται εἰς τὰ ἀνώτατα αὐτῶν μέρη ὀλίγον ὑψηλότερον τοῦ ἄνω διαπέδου. Ἐκ τῶν διασωθέντων τούτων τμημάτων δύναται τις ἄριστα νὰ συμπεράνη ὅτι ἡ κυρία ὄψις ἦτο διάφορος τῶν πλαγίων ὄψεων. Εἰς τὴν πρώτην, σειρά μεγάλων φύλλων ἀκάνθου ὑψουμένων περὶ τὰ 0,10 μ. ἄνωθεν τοῦ διαπέδου τοῦ Ἄμβωνος δηλοῖ τὸ τέρας τοῦ κάτω μέρους τοῦ Ἄμβωνος· ὁ ὄγκος τοῦ μαρμάρου λήγει ἄνωθεν τῆς ἀκάνθου σχηματίζων πλατὺ διάζωμα πάχους 0,25 μ., τόρμοι δὲ εὗρισκόμενοι ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ διαζώματος τούτου καὶ πρὸς τὸ ἐξωτερικὸν αὐτοῦ ἄκρον πείθουν ὅτι ἄνωθεν τῆς ἀκάνθου ὑπῆρχον πρόσθετα μαρμαρίνα τεμάχια πάχους οὐχὶ μεγαλυτέρου τῶν 0,07 μ. Τὰ πρόσθετα ταῦτα τεμάχια δὲν δύναται νὰ εἶναι γείσον, ὡς τὰ ἀποκαθιστᾶ ὁ π. de J. (βλ. ἐν τῇ μελέτῃ του εἰκ. 25) ἀλλὰ θωράκια, ὕψους 0,50-0,60 μ. τοῦλάχιστον, ὡς ἀποκαθιστῶμεν ἡμεῖς ἐν εἰκ. 3. Ὁ λόγος δὲ εἶναι φανερός· διὰ τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ π. de J. ὁ ἰσάμενος ἐπὶ τοῦ Ἄμβωνος δὲν θ' ἀπέκρυπτεν οὔτε τὸ μέσον τῶν κνημῶν του· ὅτι δὲ ἡ κυρία αὕτη ὄψις συνεπληροῦτο διὰ λεπτῶν θωρακίων πιστοῦται καὶ ἐκ τοῦ σφζομένου τμήματος τῶν θωρακίων τῆς κλίμακος.

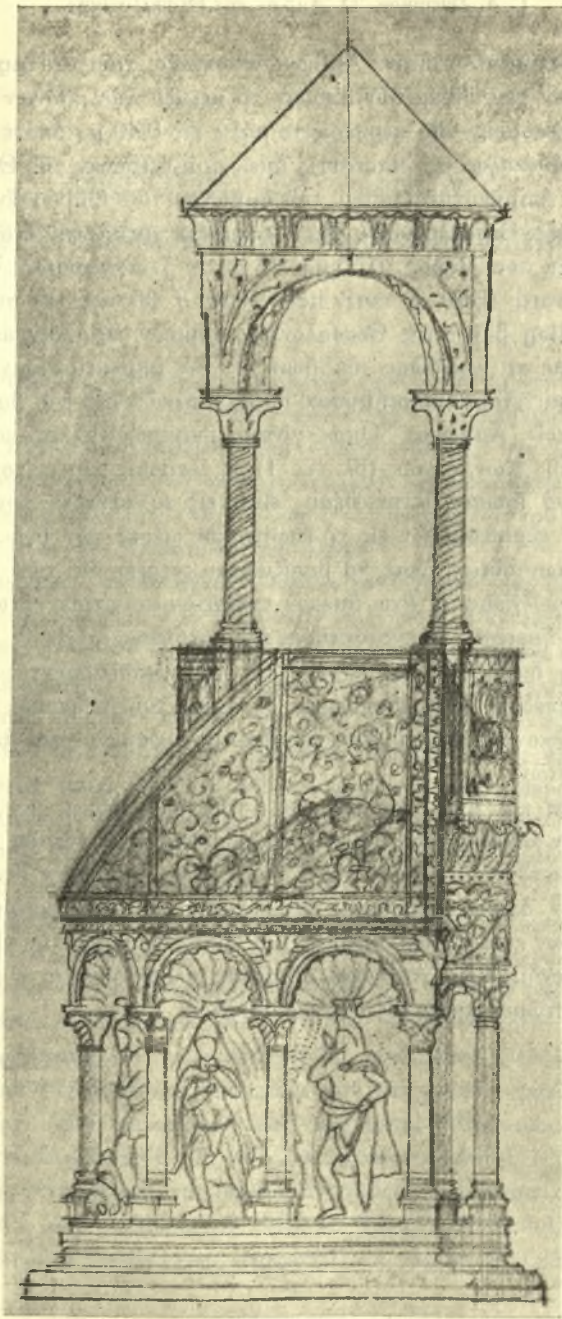
Ἄφ' ἑτέρου εἰς τὰς πλαγίας ὄψεις ἑλλείπει τὸ διάζωμα μὲ τὴν σειρὰν τῶν φύλλων τῆς ἀκάνθου, τὰ θωράκια δὲ ἄρχονται χαμηλότερον σχηματιζόμενα διὰ τοῦ αὐτοῦ μαρμαρίνου ὄγκου, ὅστις λεπτύνεται (πάχ. 0,07 μ.). Τὸ εἰς ὕψος διασωθὲν τμήμα θωρακίου τῆς κλίμακος (βλ. ἐν τῇ μελέτῃ τοῦ π. de J. εἰκ. 13) ὑπερβαίνει εἰς ὕψος τὴν σειρὰν τῆς ἀκάνθου τῆς κυρίας ὄψεως καὶ εἶναι εἰς ὅλα τὰ ἀνώτατα αὐτοῦ μέρη τεθραυσμένον· ὡς δηλοῖ δὲ καὶ ἡ διακοπτομένη κληματίς, δι' ἧς τοῦτο διακοσμεῖται, συνεχίζετο τὸ θωράκιον εἰς ὕψος. Εἶναι ἐπομένως φανερόν ὅτι ἡ ἀποκατάστασις τοῦ π. de J. διὰ γείσου—εἰς ὃ μάλιστα σημεῖον σφύζεται σήμερον τὸ θωράκιον τοῦτο—(βλ. ἐν μελέτῃ εἰκ. 24) δὲν δύναται νὰ γίνῃ δεκτὴ, εἶναι δὲ πιθανώτερον ὅτι τὰ θωράκια τῶν κλιμάκων εἶχον τὴν μορφήν τὴν ὁποίαν ἡ ἡμετέρα ἀποκατάστασις παρουσιάζει (βλ. εἰκ. 4).

2. Τὸ Κιβώριον τοῦ Ἄμβωνος.

Ὅσον ἀφορᾷ νῦν εἰς τὴν μορφήν, ἣν θὰ ἡδύνατο νὰ ἔχη τὸ Κιβώριον τοῦ Ἄμβωνος—ἂν ὑπῆρχεν, ὅπως καὶ ἡμεῖς ἀνωτέρω ἐθεωρήσαμεν πιθανώτερον—παρατηροῦμεν ὅτι αὕτη δὲν συντρέχει ἀποχρῶν λόγος νὰ ὁμοιάζῃ τὴν μορφήν τοῦ Ἄμβωνος τῶν θεσσαλικῶν Θηβῶν, ὡς ἀποκαθιστᾶ τὸ Κιβώριον ὁ π. de J. ἀκολουθῶν πιστῶς τὴν σπανίαν μορφήν τοῦ κυκλοτεροῦς ἐπὶ τριῶν μόνον κιόνων φερομένου Κιβωρίου τοῦ ὑφ' ἡμῶν ἀνευρεθέντος Ἄμβωνος.

Είκ. 3. Ἀποκατάσταση τοῦ Ἄμβωνος τῆς Θεσσαλονίκης.
Κυρία ὄψις.

Εικ. 4. Ἀποκατάσταση τοῦ Ἀμβωνοῦ τῆς Θεσ/νίκης.
Πλαγία ὄψις.

Εἰς τὸν τελευταῖον τοῦτον Ἄμβωνα ἀπαιτοῦσι τοῦτο αἱ μικραὶ διαστάσεις τοῦ δαπέδου του, ἔνεκα τῶν ὁποίων τὸ μεταξὺ τῶν κίωνων διάστημα— ἂν ἦσαν οὗτοι τέσσαρες— θὰ περιορίζετο μόλις εἰς 0,40 μ., ὁπότε ἡ δι' αὐτῶν δίοδος θὰ ἦτο δύσκολος. Αἱ διαστάσεις ὅμως τοῦ ἄμβωνος τῆς Θεσσαλονίκης ἔχουν τοσοῦτον ἐπιμηκυνθῆ (1.86 μ. τοῦ ἄμβωνος τῶν Θηβῶν ἔναντι 2,33 μ. τοῦ ἄμβωνος τῆς Θεσσαλονίκης), ὅσον ἀκριβῶς χρειάζεται ἵνα κατασταθῇ δυνατὴ ἡ μεταξὺ τῶν δίοδος (0,55 μ.). Ὁ π. de J. παρεσύρθη ἴσως ἐκ τῶν καὶ ὑπὸ Hébrard (Bull. d. corr. hell. 1920, σ. 30 εἰκ. 14) σημειουμένων ἐν τῇ ἀνευρεθείσῃ βάσει τῆς Θεσσαλονίκης τὸρμων καὶ λαξεύσεων, αἵτινες ὅμως δὲν ἔπρεπε νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ Κιβωρίου, διότι αὗται ἐχρησιμοποιήθησαν ἀποκλειστικῶς διὰ νὰ βασιάζουν τὸ ἄνω δάπεδον τοῦ Ἄμβωνος. Ὅπως γίνεται φανερόν εἰς τὰς κατόψεις τῶν δύο τεμαχίων τῆς Κων/πόλεως (βλ. εἰκ. 1) οἱ τέσσαρες κίονες τοῦ Κιβωρίου δὲν δύνανται νὰ ἔχωσιν ἄλλην θέσιν εἰμὴ εἰς τὸ κέντρον τῶν ἠνωμένων κιονίσκων, τῶν εὐρισκομένων εἰς τὸ ἐσωτερικὸν μέρος τῶν δύο αὐτῶν μαρμαρίνων τεμαχίων οὕτως, ὥστε νὰ βασιζῶνται στερεῶς ἐπὶ τῶν μαρμαρίνων ὄγκων, χωρὶς νὰ ἔχωσιν οἱ ἄνω ἄμεσον συνέχειαν πρὸς τοὺς κάτω ἠνωμένους κιονίσκους (βλ. ἡμετέραν ἀποκατάστασιν τῆς κατόψεως ἐν εἰκ. 2). Ἡ συνέχεια ἄλλως τε αὕτη διεκόπτετο ἀφ' ἑνὸς ἔνεκα τοῦ μεσολαβοῦντος πάχους τοῦ μαρμαρίνου δαπέδου, ὅπου ἐβασίζοντο οἱ κίονες τοῦ Κιβωρίου, καὶ ἀφ' ἑτέρου, διότι εὐρίσκοντο ἀναμφιβόλως ἔσωθεν τῶν θωρακίων καὶ ἀπεκρύπτοντο ἐν μέρει ὑπ' αὐτῶν.

Παρέχοντες καὶ ἡμεῖς εἰς τὴν εἰκ. 1 τὴν ὑπὸ τοῦ π. de Jerphanion δημοσιευομένην κάτοψιν τῆς ἀνευρεθείσης βάσεως μετὰ τῶν ἐπ' αὐτῆς τοποθετημένων ἐν κατόψει τεμαχίων τῆς Κων/πόλεως, νομίζομεν ὅτι ἀσφαλέστερον δυνάμεθα ν' ἀποκαταστήσωμεν τὴν κάτοψιν τοῦ ἄνω δαπέδου μετὰ τῶν τεσσάρων κίωνων τοῦ Κιβωρίου αὐτοῦ, ὡς εἰκονίζεται εἰς τὴν εἰκ. 2.

Οὕτω τὸ σχῆμα τοῦ Ἄμβωνος ἀβιάστως πλέον δύναται ν' ἀποδοθῆ, ὡς ἡμεῖς ἀποκαθιστῶμεν τοῦτο εἰς τὰς εἰκ. 3 καὶ 4.

Γ. Α. ΣΩΤΗΡΙΟΥ